

I have a dream

Newtopia in Mechelen

Beaufort04, TRACK en Manifesta 9 lopen straks op hun laatste benen. Niet getreurd, in Mechelen laat het ambitieuze Newtopia: de staat van de mensenrechten het kunstenjaar tot diep in de herfst uitwaaiëren.

FREE AT LAST

"I have a dream that one day this nation will rise up and live out the true meaning of its creed: 'We hold these truths to be self-evident: that all men are created equal.'" Het is het alom bekende citaat over ongelijkheid uit de *I have a dream*-speech van Martin Luther King, Jr. (1929-1968), gedeclameerd op de trappen van het Lincoln Memorial in Washington. Het retorische vernuft van dominee King, tijdens de mars op Washington, zou met gemak het inhoudelijke en symbolische manifest van *Newtopia* kunnen zijn. Alle kunst die in meerdere of mindere mate over mensenrechten handelt, gaat in de grond over het duo onvrijheid en ongelijkheid. Denken we in dat verband maar aan de outro van Kings betoeg, met het fragment uit een spiritual: "Free at last, Free at last, Thank God I'm free at last."

Newtopia is een verhaal over de relatie tussen mensenrechten en kunst dat zich afspeelt onder de machtige toren van de Mechelse Sint-Romboutskathedraal. De Atheense curatrice Katerina Gregos (1967) onderzoekt door middel van verschillende thematische hoofdstukken de evolutie van de mensenrechten, met een focus op de ontwikkelingen vanaf de jaren 1970. Met meer dan 70 kunstenaars, waaronder slechts vier van Belgische origine, ontvouwt ze een complex en bijzonder ambitieus betoeg. Het hoeft ons overigens niet te verwonderen dat het discours van de mensenrechten meer opduikt bij kunstenaars afkomstig uit Latijns-Amerika, de Arabische wereld, de ex-Sovjetrepu-

blieken en China. De standplaats van een kunstenaar laat zich altijd in zijn werk gevoelen, zelfs de algehele ontkenning van de realiteit is een teken van beïnvloeding. Een van de bekende figuren aanwezig op *Newtopia* is de Syrische cartoonist Ali Ferzat (1951), wiens leefomgeving een, jammer genoeg, onuitputtelijke inspiratiebron lijkt te zijn. Met bijtende spotprenten stelt Ferzat schrijnende wan-toestanden aan de kaak. Recent moeten vooral de Syrische president Bashar al-Assad en diens regime het ontgelden. Dat het Syrische staatshoofd zijn kritische kunst niet genegen is, ondervond Ferzat aan den lijve toen in augustus 2011 gemaskerde mannen hem in hechtenis namen en zijn beide handen braken. Totalitaire boevenregimes houden niet van eigenwijze kunst.

Gelijkaardig is het verhaal van Egyptenaar Ganzeer (1982), maar conform zijn leeftijd bezigt de jonge Egyptenaar sociale media zoals Twitter, Tumblr en Youtube om zijn gedachten te ventileren. Ganzeer is tegen wil en dank een zogenaamde straatkunstenaar die zich van graffiti, grafiek en video bedient, maar de man is niet te beroerd om zelf mee op te stappen in betogingen. De Arabische lente was en is niet enkel een katalysator voor een democratische inhaalbeweging, maar is eveneens een uitdaging voor kunstenaars. Ganzeers kunst bepaalde letterlijk het beeld van de Egyptische revolutie. Dat regimes die het niet nauw nemen met fundamentele vrijheden, een hekel aan insubordinantie hebben, zal men geweten hebben. Ganzeer werd vorig

I have a dream

jaar opgepakt na het verspreiden van de sticker *The Mask of Freedom*, nadat enkele van zijn muurschilderingen door het regime waren neergehaald. Ganzeer mag overigens in Mechelen in de openbare ruimte een monumentale muurschildering maken.

Newtopia vist de vergeten Belgische anarchistische kunstenaar Wilchar (1910-2005) op. Men zou hem als een geestelijke vader van Ferzats en Ganzeer kunnen zien. Ook hij verzette zich tegen het constitutionele bestel en het dreigende fascisme en werd om die reden enkele maanden in het kamp van Breendonk en later in Hoei vastgehouden.

DOSSIN

Aan de basis van *Newtopia* ligt een stevige dosis idealisme ten grondslag. De titel verraadt bijvoorbeeld de voor de hand liggende link met het onbereikbare *Utopia* van Thomas Morus (1478-1535). Maar men gebruikt evenzeer de mantra van Malcolm X: "If you don't stand for something you will fall for anything." Ook Morus was principieel, en werd net daarom, op aangeven van Hendrik VIII, onthoofd.

Dat curator Gregos zich voor het volle pond toespits op sociale en politieke thema's, verleent *Newtopia*, van de vier grote kunstfestivals, het meest uitgesproken profiel. De politiek beladen kunstwerken zijn over de hele stad verspreid. We vinden ze in het Cultuurcentrum Mechelen, de Academie voor Beeldende Kunsten, de Oude Mechelse Vleeshalle, het Congres- en Erfgoedcentrum Lamot, het Museum Hof van Busleyden en in de nieuwe Kazerne Dossin. Zeker wat de Kazerne Dossin, Memoriaal, Museum en Documentatiecentrum over Holocaust en Mensenrechten betreft, is de keuze evident. Dossin legitimeert de keuze voor de stad Mechelen als locatie van de expo.

Vanaf 1942 gebruikten de nazi's de Mechelse Dossin Kazerne als *SS-Sammellager*, een plaats om Joden en zigeuners samen te brengen en richting Auschwitz te deporteren. Van de 24.916 Joden en 351 zigeuners die vanuit die morbide 'wachtkamer van de dood' een onzeker lot tegemoet gingen, waren er na de bevrijding nog slechts 1221 in leven. Zoals genoegzaam bekend is, aasden de nazi's op de rijkdom, en ook de vele kunstwerken van Joden. De geroofde kunst trof in hoofdzaak twee categorieën: overheidsinstellingen zoals musea, archieven en bibliotheken en privé-eigenaars. Heden probeert men aan de slachtoffers en nabestaanden hun collectie terug te geven of om hen financieel te vergoeden. De *Jewish cultural Assets Belgium-Databank* bevat een lijst met 4.200 gestolen cultuurgoederen. In Nederland kunnen rechthebbenden via een site een

database met na de oorlog teruggevorderde kunst raadplegen. Met de regelmaat van de klok duikt in het nieuws het bericht op dat een museaal stuk een verdachte herkomst heeft. ICOM (International Council of Museums), de niet-gouvernementele groepering van musea wereldwijd, is duidelijk en adviseert om elk kunstvoorwerp terug te geven.

POLITIEK BELADEN KUNST

Politiek beladen kunst is eeuwenoud. Is kunst trouwens niet altijd, openlijk of latent, politiek van aard, aangezien zijn maker een politiek wezen is? Het verschil tussen 'politieke kunst' uit het verleden en het werk van kunstenaars zoals Goldblatt (1930), Hans Haacke (1936), Cengiz Çekil (1945) of Alfredo Jaar (1956) is dat toen vooral de onderdrukkers aan het woord waren en de onderdrukten geen stem hadden. De lyricus Horatius droeg oden aan keizer Augustus op, en de *Aeneis* van Vergilius verheerlijkte in enkele passages diezelfde Augustus. Het was overigens niet zo dat het openlijk partij kiezen de onvergankelijkheid van deze werken in de weg stond. Spits men zich enkel en alleen toe op deze of gene politiek gekleurde overtuiging, dan is het goed mogelijk dat de houdbaarheid beperkt is.

De voorbeelden van kunst als politieke propaganda zijn legio: Blijde Intrades, vorstenportretten, pompeuze mausolea. De ambulante vorst werd zelden door zijn onderdanen levend aanschouwd, om die reden regeerde zijn beeld via schilderij of sculptuur. Of denk aan kunst als bevestiging van de eigen stand, en als *self-fulfilling prophecy* in *Dip-tiek van Maarten van Nieuwenhove* door Hans Memling (Brugge, Memling in Sint-Jan - Hospitaal museum). Zelfs een naakte man van 5,4 meter kan een sterk politiek statement zijn, zoals de *David* van Michelangelo en diens banden met de Florentijnse republiek. (Firenze, Galleria dell' Accademia) Kunst kan ook een stille aanklacht tegen een verwerpelijk gebruik zijn, zoals in Andy Warhols (1928-1987) *Electric Chair*. Om de zaken scherper te stellen maakte Warhol ook hier gebruik van de commerciële zeefdruk, alsof alles went, zelfs de doodstraf.

Performancekunstenaar Günter Brus (1938) zocht in 1968 de controverse door tijdens een performance in Wenen te masturberen op de tonen van het Oostenrijkse volkslied. Hij werd opgepakt en veroordeeld tot 5 maanden opsluiting omdat men hem voor een psychiatrisch geval hield. Op slag was hij de meest gehate Oostenrijker, een eerder krasse uitspraak voor een land dat een slordige 20 jaar eerder een andere zoon had gekend. Kunst is nooit onschuldig.

Matthias Depoorter

info

Newtopia

De staat van de mensenrechten
Van 1 september tot 10 december 2012
Diverse locaties op wandelafstand in het centrum van Mechelen
Tel. 015 29 80 46
www.newtopia.be

